

Соломон Павлович ВАССЕР
(до 75-річчя від дня народження)
Solomon P. Wasser (on the 75th anniversary)

У серпні 2021 р. виповнилося 75 років від дня народження і 55 років наукової діяльності всесвітньо відомого міколога й альголога, члена-кореспондента НАН України, доктора біологічних наук, професора Соломона Павловича Вассера.

Народився С.П. Вассер 26 серпня 1946 р. у м. Львів, у сім'ї інтелігентів. Його батько тривалий час працював адвокатом у Закарпатській області. Мати була професійною актрисою, а згодом викладала естетику і етику в профтехучилищі. Батьки виховали трьох дітей і зуміли прищепити дітям любов до праці, навчання, художньої літератури та мистецтва.

Після закінчення школи у м. Берегове Закарпатської обл. у 1964 р. Соломон Павлович вступив на біологічний факультет Ужгородського державного університету, обравши спеціалізацію на кафедрі систематики і морфології рослин, яку очолював відомий ботанік професор В.І. Комендар. З перших років навчання Соломон Павлович виявив зацікавлення до вивчення грибів-макроміцетів. На той час на кафедрі УжДУ не було відповідних фахівців, що зналися на грибах, тому В.І. Комендар звернувся за допомогою до д-ра біол. наук М.Я. Зерової – відомого українського міколога, яка на той час була завідувачкою лабораторії мікології в Інституті ботаніки АН УРСР. За керівництва Марії Яківни студент 3-го курсу С.П. Вассер під час літньої практики 1967 р. розпочав свої перші серйозні студії макроміцетів лісів Українських Карпат.

У 1969 р. Соломон Павлович вступив до аспірантури Інституту ботаніки АН УРСР за спеціальністю "ботаніка". Його офіційним науковим керівником була призначена М.Я. Зерова. Для дисертаційного дослідження були обрані базидієві шапинкові гриби степової зони України. Завдяки надзвичайній працюватості аспіранту вдалося зібрати величезний фактичний матеріал, унаслідок обробки якого було ідентифіковано понад 600 видів макроміцетів. Дисертаційну роботу "Шляпочные грибы (пор. *Boletales*, *Agaricales* и *Russulales*) степной зоны Украины" успішно було захищено

в 1973 р. Оскільки Соломон Павлович працював паралельно із І.М. Солдатовою, яка вивчала трутові гриби Степу України, то в 1977 р. за матеріалами досліджень вони разом опублікували монографію "Высшие базидиомицеты степной зоны Украины".

Зазначимо, що в другій половині 70-х років минулого століття відділ мікології Інституту ботаніки, де після закінчення аспірантури продовжив працювати Соломон Павлович, приступив до реалізації великого багатотомного проекту "Флора грибів України", задуманого ще в 50-х роках тодішнім завідувачем відділу професором С.Ф. Морочковським. Під керівництвом І.О. Дудки, на той час завідувачки відділу, С.П. Вассер взяв активну участь в обговоренні й розробці тип-листа "Флори". Для одного з перших її томів він обрав велику й цікаву родину *Agaricaceae* відділу *Basidiomycota*. З 1973 р. вчений здійснює низку експедицій до різних ботаніко-географічних районів України, а наприкінці 70-х років разом зі співробітниками відділу мікології А.С. Бухало та І.О. Дудкою проводить мікологічне обстеження ряду регіонів Сибіру, Алтаю і Далекого Сходу колишньої Російської РФСР. У цей же час дослідник опрацьовує типові зразки видів цієї родини, отримані за обміном з найвідоміших мікологічних гербаріїв Європи та США. Таким чином, С.П. Вассер здійснює плавний перехід до підготовки докторської дисертації. У 1980 р. він одним з перших (у цей час виходять ще три томи, написані іншим співробітниками відділу мікології) публікує випуск "Флоры грибов Украины", присвячений родині *Agaricaceae*. У монографії наведено понад 250 таксонів видового та внутрішньовидового рангів, з них 43 – нові для України, 9 – нові для науки, також запропоновано 20 нових номенклатурних комбінацій. Ця книга засвідчила появу в Україні агариколога світового рівня. У 1982 р. Соломон Павлович успішно захищає докторську дисертацію "Агариковые грибы (*Agaricaceae* (Fr.) Cohn.) Советского Союза". Пізніше основні її положення він викладає у монографії "Агариковые грибы СССР" (1985). У 1988–1994 рр. С.П. Вассер працює (за сумісництвом) на посаді

Початок наукового шляху: Р.Я. Зубець (Арап), А.М. Олешко, академік Д.К. Зеров, С.П. Вассер та місцеві природознавці під час експедиції до Українських Карпат (1967 р.)

професора кафедри біології Київського медичного інституту, читає курси загальної біології, основи медичної генетики, керує науковими дослідженнями. У цей час публікує монографії та довідкові видання. У 1988 р. його обирають членом-кореспондентом АН УРСР.

За внесок у розвиток агарикології С.П. Вассер у 1991 р. був нагороджений премією Фонду Олександра та Хелен Сміт (США). Зазначимо, що Соломон Павлович продовжує вивчати й інші групи макроміцетів. Так, у 1992 р. він видає ще один випуск "Флори грибів України", присвячений мухоморовим грибам.

Крім основного мікофлористико-таксономічного напрямку досліджень, у 70–90-ті роки минулого століття С.П. Вассер став головним фундатором надзвичайно важливої в Україні галузі знань, пов'язаної з промисловим культивуванням їстівних

грибів. Під його керівництвом уперше в Україні були проведені дослідження, спрямовані на вдосконалення технології промислового вирощування печериці двоспорової, вперше в СРСР вдалося відібрати три високоврожайні штами *Agaricus bisporus* та отримати на них авторські свідоцтва. Великий внесок був зроблений у розробку технології екстенсивного культивування нового для грибівництва України виду їстівного гриба – гливи звичайної. Ця технологія була апробована і впроваджена у лісгоспах ряду областей України – Волинської, Київської, Львівської, Рівненської та Тернопільської. Без сумніву, визнання в Україні гливи як промислової культури відбулося саме завдяки науковій та організаційній діяльності групи, яку очолював Соломон Павлович. За цикл праць із промислового культивування їстівних грибів він разом із колегами у 1981 р. отримав Премію імені М.Г. Холодного АН УРСР.

С.П. Вассер разом із І.О. Дудкою (перша зліва) в гостях у засновниці лабораторії споривих рослин Біолого-грунтознавчого інституту Далекосхідного відділення АН СРСР Л.Н. Васильєвої (друга зліва) та завідувачки цієї лабораторії З.М. Азбукіної

Зазначимо, що С.П. Вассер є засновником нового напрямку в мікології – фундаментального дослідження лікарських грибів як продуцентів фармакологічно цінних речовин. Ним у 2000 р. було започатковано "*International Journal of Medicinal Mushrooms*", який публікує статті з широкого кола проблем, присвячених лікарським грибам, зокрема їхньому культивуванню, синтезу біологічно активних речовин, механізмів впливу на організм людини тощо. За ініціативи Соломона Павловича в 2001 р. у Києві відбулася I Міжнародна конференція "*Perspectives of medicinal mushrooms in health care and nutrition in the 21st century*". Він був організатором і активним учасником низки міжнародних форумів, присвячених цьому напрямку досліджень.

С.П. Вассер стояв біля витоків перших в Україні досліджень забруднення грибів та споривих рослин радіоактивними речовинами, що сталося внаслідок аварії на ЧАЕС у 1986 р. Він підготував кандидатку біологічних наук Г.А. Гродзинську, яка нині є висококваліфікованим фахівцем з цієї проблеми не лише в Україні, а й поза її межами. Разом із колегами Соломон Павлович опублікував низку

статей та кілька монографій, в яких проаналізовано результати багаторічних досліджень біоаккумуляції грибами радіонуклідів чорнобильського походження: "Накопичення радіонуклідів споривими рослинами і вищими грибами України" (1995), "Макромицеты: лекарственные свойства и биологические особенности" (2012), "Аккумулятивная активность макромицетов в условиях радионуклидного загрязнения территории Украины" (2013) та ін.

Слід відмітити і вагомий внесок С.П. Вассера у справу охорони рідкісних та зникаючих видів грибів. Саме він як провідний фахівець з вивчення макромицетів в Україні розробив підходи до відбору видів грибів для включення їх до "Червоної книги України" та запропонував список із 30 видів, що вперше увійшли до цього державного документа (друге видання, 1996 р.). При цьому він був автором десяти нарисів про види макромицетів, що увійшли до цього видання. Попередній доробок С.П. Вассера був використаний і під час підготовки наступного, третього видання "Червоної книги України" (2009), де він також є співавтором низки статей.

Розробники "Флори грибів України" М.Ф. Сміцька, І.О. Дудка та С.П. Вассер (друга половина 1970-х років)

Ми не можемо не згадати про дуже важливий період у науковому житті Соломона Павловича, пов'язаний зовсім з іншою наукою – альгологією. У 1985 р. дирекція Інституту ботаніки запропонувала йому очолити відповідний відділ, завідувачем якого він був упродовж 17 років. Однак про ці часи у житті вченого та його досягнення розкажуть колеги-альгологи. Тому ми лише відзначимо, що за показниками науково-організаційної роботи цей підрозділ інституту завжди був у трійці найефективніших відділів установи.

Важливим у житті Соломона Павловича став період, коли в 1994 р. його запросили на роботу до Інституту еволюції Університету м. Хайфа (Ізраїль). Надзвичайно високий фаховий рівень та великі організаційні здібності науковця дозволили йому створити тут великий колектив мікологів-однодумців із представників різних країн світу. Він заснував Міжнародний центр біорізноманіття та біотехнології спорових рослин і грибів та лабораторію з вивчення лікарських властивостей макроміцетів. Це дозволило здійснити різносторонні дослідження грибів і лишайників Ізраїлю, вперше провести вивчення

мікроміцетів Мертвого моря (виявлено біля 70 видів грибів та грибоподібних організмів), опублікувати сотні статей та монографій, присвячених грибам різних таксономічних груп – агарикальним, борошнесторосяним, іржастим, сажковим тощо. Цей період був "врожайним" на патенти. Наведемо лише деякі з них: "Substrate and method for growing shiitake mushrooms [*Lentinus edodes* (Berk.) Singer] and new shiitake strain" (2006), "Mushroom extracts having anticancer activity" (2007), "Extracts of *Cyathus striatus* mushrooms, pharmaceutical compositions comprising them and a new *Cyathus striatus* strain" (2013), "Extracts of mushrooms, pharmaceutical compositions comprising them and a new strain" (2014) та ін. Зауважимо, що значні зусилля Соломона Павловича були зосереджені й на вивченні альгофлори. Вони також завершилися капітальними науковими працями. Без сумніву, завдяки діяльності С.П. Вассера у науковій історії Ізраїлю розпочався новий, ще не бачений етап з дослідження мікобіоти цієї країни.

Соломон Павлович Вассер разом з іноземними колегами під час проведення 10-ї Міжнародної конференції з лікарських грибів (Китай, Наньтунь, вересень 2019 р.)

Особливо хотілося б наголосити на ролі Соломона Павловича Вассера у підготовці молодих мікологів, ліхенологів та альгологів. Ще працюючи в Україні, він керував науковими дослідженнями цілої низки аспірантів і здобувачів ступеня кандидата біологічних наук не лише з України, а й інших республік колишнього СРСР (І.С. Беседіна, С.Л. Вищепан, О.С. Горбулін, С.Д. Зеленко, В.В. Никифоров та ін.). Після переїзду до Ізраїлю С.П. Вассер започаткував спеціальне вивчення мікобіоти цієї країни, в якому взяли участь молоді мікологи різних країн колишнього соціалістичного табору – Болгарії, Вірменії, Грузії, Росії, України тощо. Зазначимо, що до цієї роботи активно залучалася й українська молодь. Так, під керівництвом Соломона Павловича дисертації доктора філософії успішно (з відзнакою – *sum laude*) захистили М.Я. Дідух, С.О. Войтюк, К.Г. Савченко, А.Ю. Бікетова та ін. Готуючи молодих

спеціалістів, С.П. Вассер передавав не тільки свої знання і досвід, а й залучав до цієї важливої справи провідних мікологів світу. Більшість таких досліджень молодих майбутніх вчених також були завершені спеціальними монографічними працями, присвяченими грибам Ізраїлю. Зрозуміло, що при такому підході з університетської молоді виростали фахівці-мікологи дуже високого рівня.

Переїхавши до Ізраїлю, Соломон Павлович не поривав зв'язків з Україною та Інститутом ботаніки. Він організував тісне співробітництво відділів рідного інституту з Інститутом еволюції Університету м. Хайфа. Неодноразово запрошувалися до Ізраїлю для спільної наукової роботи фахівці Інституту ботаніки НАН України – мікологи Т.В. Андріанова, В.Т. Білай, А.С. Бухало, В.П. Гелюта, Г.А. Гродзинська, С.В. Решетніков та Е.Ф. Соломко, альгологи О.М. Виноградова, П.М. Царенко та ін.

За фінансової підтримки Університету м. Хайфа згадані фахівці отримали чудову можливість здійснити низку експедицій по всій території Ізраїлю, відвідати основні гербарії цієї країни й опрацювати відповідні групи живих організмів. Завдяки цій високорезультативній співпраці було засновано серію монографічних праць "Biodiversity of Cyanoprocarvayotes, Algae and Fungi of Israel", опубліковано сотні статей у високорейтингових міжнародних журналах. Безперечно, така співпраця, налагоджена С.П. Вассером, мала значний позитивний вплив на зростання професійного рівня українських учених та їхню успішну інтеграцію у світове наукове співтовариство.

С.П. Вассер є членом редколегій кількох міжнародних журналів з ботаніки, мікології, екології та медицини, членом міжнародних наукових товариств і комітетів. В Україні він є членом редколегії "Українського ботанічного журналу", багато років залишається головним редактором заснованого ним міжнародного журналу "Альгологія", який від 1994 р. перевидається англійською мовою в США, а з 1999 р. виходить як міжнародний журнал "International Journal on Algae".

Без сумніву, С.П. Вассер належить до плеяди провідних мікологів світу. Свідченням високої оцінки його наукової та організаційної діяльності є низка таксонів грибів і лишайників, названих на честь Соломона Павловича: *Agaricus wasseri* Bon & Court. (1985), *Lepiota wasseri* Bon (1993), *Lichenochora*

wasseri S.Y.Kondr. (1996), *Caloplaca wasseri* Khodos. & S.Y.Kondr. (2007), *Pachykytospora wasseri* Zmitr., Malysheva & Spirin (2007), *Leveillula wasseri* Voytyuk & V.P.Heluta (2012) та *Crepidotus wasseri* Kapitonov, Biketova, Zmitr. & A.Kovács (2021).

Яскравий талент дослідника й організатора науки в особі Соломона Павловича поєднуються з надзвичайно високими людськими якостями. Він завжди піклувався про своїх підлеглих, був щедрим на добро і готовим прийти на допомогу у скрутних ситуаціях. Особливо це проявилось в ізраїльській період життя вченого. Один з авторів цієї статті не раз був свідком турботливого і чуйного батьківського ставлення Соломона Павловича до своїх аспірантів, що відірвалися від родин та прибули на чужину з різних країн Європи. Та й сам співавтор з великою вдячністю згадує підтримку й опіку старшого колеги та його славної дружини Катерини під час перебування в Ізраїлі.

Світове мікологічне співтовариство, ботаніки і мікологи Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України від усієї душі вітають Соломона Павловича Вассера з його видатним ювілеєм і щиро зичать йому міцного здоров'я, оптимізму, родинного добробуту, подальших цікавих відкриттів у світі грибів, узагальнення набутих знань у нових фундаментальних працях. Ще багато Вам щасливих років, шановний Соломоне Павловичу!

В.П. ГЕЛЮТА, Н.А. БІСЬКО, В.П. ГАЙОВА,
М.О. ЗИКОВА